

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 2 februari 2020

Geen duimbreed (Richteren 1 en 2)

Alex van Ligten

Ik geloof dat ik de Bijbel ken op mijn duimpje, maar over dit stukje met die afgehakte duimen heb ik kennelijk altijd snel heen gelezen, het niet opgeslagen en er zeker nooit over gepreekt. Ik geloof niet dat de schrijver van Richteren erg veel kans gemaakt had bij een uitgever met zo'n eerste hoofdstuk als dit - tussen 1:8 en 2:1 staat er nog een hele berg ellende en na 2:5 gaat het ook nog even door. De lezingen van hedenmorgen dienen vooral om u een beeld te geven van dit merkwaardige Bijbelboek.

Ik geloof wel dat er redenen te bedenken zijn waarom deze verhalen jaren- mogelijk eeuwenlang eerst zijn doorverteld, toen opgeschreven, lang en vaak overgeschreven, daarna gedrukt en eindeloos vaak herdrukt, en al die tijd behorende tot wat we de Heilige Schrift noemen. Maar wat is er heilig aan, een openingsscène met afgehakte duimen?

Ik geloof niet dat er verklaringen te vinden zijn in redeneringen als: het geeft een beeld van het volk Israël in zijn primitieve eerste jaren. O, primitief, denken we dan, tja, dat zijn wij in onze beschaafde wereld allang niet meer.

Ik geloof ook niet dat nieuwere theorieën over het boek Richteren álles verklaren, bijvoorbeeld de lezenswaardige visie van Klaas Spronk in het laatste nummer van *Ekklesia Maandbrief*, dat het boek in discussie zou zijn met de Griekse denkwereld. De filosofen van Griekenland waren, zeker in vergelijking met Richteren 1 en 2, zeer vredelievend en een stuk saaier. Maar het kan dat de schrijver van Richteren zijn fijnzinniger collegae denkers eerst eens even flink wilde choqueren.

Ik geloof dat het boek Richteren geschreven is vanuit de positie van de kanslozen, de verneerde mensen, de weggeschovenen, zonder rechten, zonder land. En niet alleen het land is in onweer verward, ook het boek draagt sporen van die verwarring. Er zitten, zegt Henk Abma in zijn mooie commentaar op Richteren (*Profetie en poëzie*, 1989), 'rammelende gelegheidsconstructies' in. God wordt in de mond gelegd dat hij de Kanaänieten voor het volk uit zal verdrijven (Jozua 13:6), maar, als ze zich kennelijk niet laten verdrijven, laat men God zeggen: 'Ik zal hen niet verjagen van voor jullie aangezicht, zij zullen je worden tot valstrik.'

Het lijkt op wat we ook in onze dagen horen en zien, de combinatie van je overtuiging doorzetten en dan naar jezelf toe redeneren.

- Er moest volgens de verkeersgeleerden, jaren geleden, bij ons in het hoge noorden een tamelijk druk verkeersplein beter worden gereguleerd, en toen ze daarmee klaar waren, ontstonden er voor het eerst flinke files. Non-stop. Het commentaar van de deskundigen was: 'Het is maar goed dat we tijdig hebben ingegrepen, want anders was het hier nu helemaal hopeloos geweest.' Hun aanbeveling: vele vierkante kilometers boerenland onteigenen, grote bruggen bouwen, het ene weggedeelte over het andere heen, dat kostte vele miljoenen, maar dan had je ook wat. Zulke gelegheidsconstructies als dat verkeersplein zitten er ook in Richteren.

Ik geloof niet dat God mensen wegjaagt, dat hij het is die het ene volk voor het andere verdrijft. Ik geloof van harte in die plaatsen in de Thora waaruit blijkt dat het beloofde land groot genoeg is om, naast de zes volkeren die er al zijn, het volmaakte getal van zeven volkeren te herbergen.

Ik geloof dat God tot ons spreekt, maar dan in ons geweten en in wat we aan waardevols meekrijgen in de woorden van mensen om ons heen; maar ik kan niet geloven dat de paar keer dat er in de Bijbel staat dat hij opdracht geeft om mensen over de kling te jagen, echt van hem komen. Het kan dat de schrijver dat zo ondergaat, want er kan bittere noodzaak zijn om te vechten, maar koel berekenend gaat het er niet aan toe. Zelfs als de stammen van Israël op de vijand afgaan, staat er het woord dat ook gebruikt wordt voor het opgaan naar de tempel, naar Jeruzalem. Ze trekken niet op als legers, ze gaan op zoals pelgrims doen.

Ik geloof niet dat je, als je je rechten op een lap grond die teruggaan op dit oude verhaal, dat speelt rond 1200 tot 1300 jaar voor het begin van onze jaartelling, kunt gebruiken als alibi om andere mensen dan jouw eigen soort weg te jagen of eronder te houden. Het is fatsoenlijk te proberen samen te leven of het is geen leven.

Ik geloof dat een land waarin mensen die de ellende van hun woonplaats ontvlucht zijn, níet welkom worden geheten, een verloren land is. In zo'n land leven wij hier, wij zien het, 'met eigen ogen'. Ik geloof in het zinnetje dat Huub Oosterhuis opschreef (in *Boek van mijn leven*), ik gebruikte het vaak als reactie op het almaar praten over de vraag of de Bijbelse verhalen echt gebeurd waren of niet: 'Er staat in de Bijbelse verhalen, en in de psalmen die daaruit geboren zijn, niets dat niet echt gebeurd is.'

Het gebéurt. Wij leven in een land waarin mensen die zwaar getraumatiseerd zijn door oorlog en armoede, slecht behandeld worden: door een overheid die ze van hot naar her schuift (want anders gaan ze zich hechten, dat moet maar liever niet), jarenlang aan het lijntje gehouden. Voorts mogen ze absoluut niet werken, ze moeten hun lege tijd hier maar uitzitten. Als het mij zou overkomen, zou ik gek worden of gewelddadig. Of allebei.

Ik geloof dat mensen in zo'n situatie veel minder moeite hebben met gewelddadige stukjes uit de Bijbel waarin de onderdrukker eraan gaat, of het lot ondergaat van zijn slachtoffers, zoals Adonibezek in Richteren 1.

Ik geloof niet dat iemand van ons het nog zal meemaken dat de regering haar excuus zal aanbieden voor de behandeling van asielzoekers. Zoiets duurt in het calculerende Nederland tot dat verreweg de meeste slachtoffers overleden zijn, pakweg vijfenzeventig jaar.

Ik geloof dat we in het boek Richteren te maken hebben met verhalen die als boodschap hebben: wie, zoals de Kanaänieten en al die andere -ieten in Kanaän, aan anderen niet gunnen wat ze zelf hebben - een plaats onder de zon, een dak boven het hoofd - die zullen verliezen wat ze hebben. Dat kunnen wij in onze oren knopen in wat al eerder eens genoemd is 'een in zichzelf gekeerd land van koopzieke xenofoben' (Menno van der Veen, alweer lang geleden in *NRC Handelsblad*). Dit thema wordt in de boeken Jozua en Richteren breed uitgewerkt en met kennelijk plezier verteld.

Leesadvies

Het is een kinderlijk soort plezier. Want het wordt ook spannend verteld, er zitten mooie verrassingen in de verhalen en de goeien zijn niet alleen maar goed en de slechten niet alleen maar slecht. De goeien zijn soms behoorlijk naïef en allerm minst poeslief, de slechten zijn ook een beetje sneue types.

Wij hebben vaak de neiging de wilde en woeste verhalen te beoordelen vanuit onze (noem het maar) ontwikkeling, maar daar krijg je pas in de loop van je leven last van. Als je jonger bent, valt dat nog mee. Alhoewel. Ik had een gespreksgroepje met leuke pubers van vijftien-, zestienjarigen. Een paar meisjes er tussen die al lekker aan het radicaliseren waren, elk weekend op de OV-jaarkaart van hun vaders naar de kerncentrales van Borssele en Dodewaard,

meedoen met demonstraties tegen de kernbewapening, buttons met gebroken geweertjes, prima.

‘Wat vind je het mooiste Bijbelverhaal?’ vroeg ik zomaar tussendoor aan een van die meiden. ‘Sims- eh, de barmhartige Samaritaan,’ zei ze. Ik hield mijn lachen gelukkig nog net in. Ach, dat lieve kind dat bijna haar nieuwverworven pacifistische beginselen zou verraden door een onverwachte vraag.

Eigenlijk had ze dus Simson het mooiste verhaal gevonden, die Bijbelse Obelix die de vijanden van zijn volk in groten getale opruimde. Er komt een dag in je leven dat je dat niet meer probleemloos mooi mag vinden. Dat is begrijpelijk én jammer tegelijk. Met kinderlijk plezier kunnen lezen, dat is hier het advies, genieten van de overdrijving, en van de niet altijd even fijnzinnige, maar daardoor juist vrolijke humor.

Met het boek Richteren kom je alleen maar verder als je je ervoor open kunt stellen dat hier in bonte en woeste contexten de bedreigingen en de pogingen mensen eruit te werken, of van ze te profiteren en ze uit te buiten, worden afgewend.

Je komt in die verhalen sterke vrouwen tegen in de voorste linies, eentje wordt er ‘moeder in Israël’ genoemd, niet vanwege de gebruikelijke aan het moederschap toegeschreven eigenschappen als zorgzaamheid of altijd klaar zitten met de thee als je uit school komt, maar omdat ze haar jongens opjut en voorgaat in de strijd.

Je komt een eerst bange en cynisch geworden jongen tegen die het klaarspeelt om met een kleine minderheid (en zelfbedachte geluidseffecten) een overweldigende meerderheid van plundersaars weg te jagen.

Er is een grote vriendelijke reus die in zijn eigen ondergang zijn volk redt van de verdrukkers, en er zijn nog wat andere figuren die je, als je het zelf zou moeten bedenken, allerm minst een plaats zou geven in een verzameling boeken over hogere zaken als geloof, hoop en liefde.

Er zijn taalgrappen, we horen de eerste grote gelijkenis in de Bijbel, en onder en in dat alles de vragen naar wat macht is, ten kwade of ten goede; wat je eigen rol is in het kwaad dat je overkomt; hoe je zo zou kunnen leven dat het anderen en jezelf tot zegen is en niet tot onheil. Het stemt je, als het goed is, ook tot nadenken over jezelf. Hoe het bijvoorbeeld komt dat je de pest hebt aan geweld, maar af en toe wel agressie voelt opkomen over kwaad dat je wordt aangedaan, of last die je van anderen ondervindt, irritaties.

Nadenken over de vraag hoe we zouden kunnen toegroeien naar een vorm van leven waarin we voor de dingen zoals ze nu eenmaal zijn, met het kwaad wat ze meebrengen, niet meer wijken. Ik zou bijna zeggen ‘geen duimbreed wijken’, maar dat komt nog steeds door die duimen-afhakkerij in Richteren 1, en dat ligt er dan wel erg duimendik op. Nu geen geduim meer. Nou vooruit, straks nog eentje dan.

De namen

Er valt in deze eerste stukken uit Richteren een aantal namen. Eerst wordt er herinnerd aan de dood van Mozes’ opvolger, Jozua, als om te zeggen: hier begint een volgende fase in het bestaan van het volk. Dan worden Juda en Simeon genoemd, twee van de twaalf stammen, als om te laten zien dat er zeker in de eerste periode in het beloofde land sterk in stammen werd gedacht en gehandeld. En we horen de plaatsnamen Bezek, Jeruzalem, Gilgal en Bochondem.

Veel Bijbel-bestudeerders gaan dan als (overigens niet al te nauwkeurige) reisgidsen tekeer: waar heeft dat-en-dat plaatsje precies gelegen? Heel interessant allemaal, maar even bezij-

den de kern van de zaak als denken dat Richteren een document is 'dat ons inzicht wil verschaffen in de historische ontwikkeling van het volk Israël in de Middeleeuwen van zijn bestaan' (Thom Naastepad, in *Simson. Verklaring van een Bijbelgedeelte*).

Van het plaatsje Bochiem hoorden we de vertaling er al bij. Genoemd naar het wenen van de kinderen van Israël als ze, voor de eerste maar zeker niet de laatste keer, spijt en berouw tonen over hun onverschillig loslaten van de God van hun bevrijding.

In Bochiem, 'Wenenden', brengen ze die God een offer. Net als alle latere verdragen van Wenen zal dit congres in Wenenden nauwelijks effect hebben in de toekomst.

Eveneens onbekend qua ligging, zeggen de commentatoren beschroomd, is Bezek, de stad met Adonibezek als koning. Bezek betekent 'bliksem', en de koning heet dus 'heer van de bliksem'. Daar is hij achter gekomen toen hij bliksemsnel van zijn macht werd ontdaan.

Jeruzalem wordt genoemd, nog in haar status als stad-van-de-vijand, maar het is intussen wel de naam van de latere stad Davids die hier vermeld wordt. De vrede is nog ver, maar de *sjalom* wel al even gehoord.

En Gilgal is de naam van de plaats waar voor het eerst in het beloofde land Pesach is gevierd na de uittocht uit Egypte (Jozua 5:10-12).

Het woord betekent iets als: ronde steen, '*Rollstein*', zegt het woordenboek. En een anoniem vertaalgenie heeft, toen hij de Griekse versie van de evangeliën terugvertaalde naar het Hebreeuws, het werkwoord gebruikt waar Gilgal van komt om te zeggen dat de vrouwen, bij het graf van Jezus gekomen, de steen afgewenteld zien.

Dat soort verbanden mag ik graag zien en horen: Gilgal uit Jozua 5 en de *Rollstein* bij het graf van Jesjoea bij Matteüs, Marcus, Lukas en Johannes. Pesach en Pasen bij elkaar.

Er breekt in alle verhalen uit Richteren, hoe ijselijk het er soms ook aan toe gaat, messiaans licht door. Midden in de diepste ellende vinden mensen de weerbaarheid en de vitaliteit om het vol te houden, de tocht naar recht en gerechtigheid, een toekomst van vrede, geluk. Kortom: dat Richteren, dat is zó'n boek.

Zo moge het zijn.